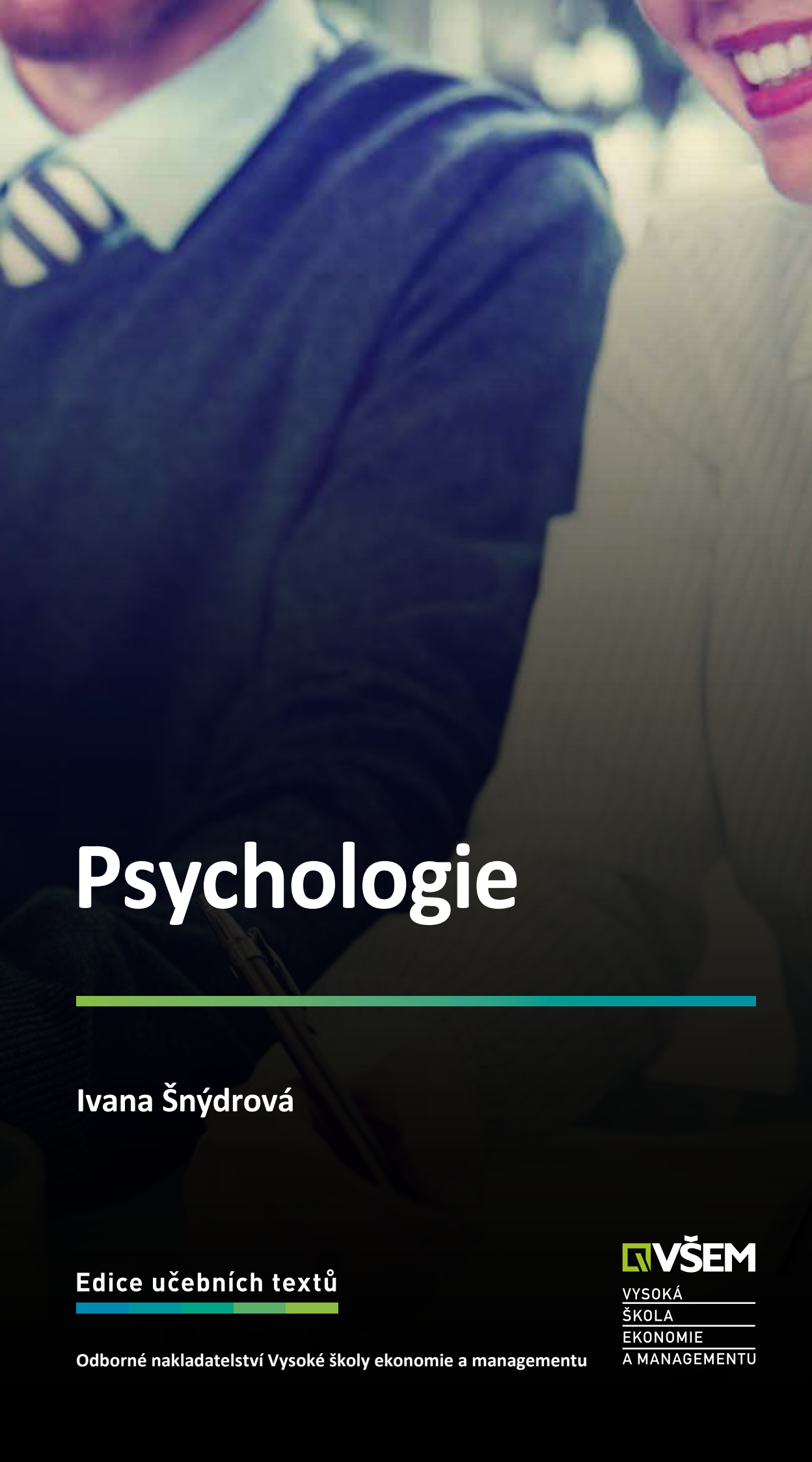

Psychologie

Ivana Šnýdrová

Edice učebních textů

Odborné nakladatelství Vysoké školy ekonomie a managementu

 VŠEM

VYSOKÁ
ŠKOLA
EKONOMIE
A MANAGEMENTU

PSYCHOLOGIE

Vysoká škola ekonomie a managementu

2019

Psychologie

PhDr. Ivana Šnýdrová, CSc.

Copyright © Vysoká škola ekonomie a managementu, 2019

Vydání první. Všechna práva vyhrazena.

ISBN: 978-80-88330-34-9

Vysoká škola ekonomie a managementu

www.vsem.cz

Žádná část této publikace nesmí být publikována ani šířena řádným způsobem a v žádné podobě bez výslovného svolení vydavatele.

Obsah

Psychologie	3
Seznam obrázků	6
Seznam schémat	8
Seznam příkladů	9
Značky a symboly v učebním textu	10
ÚVOD	11
1. KAPITOLA: VÝVOJ PSYCHOLOGICKÉHO MYŠLENÍ	13
1.1 Psychologie jako věda o duši	15
1.2 Psychologie jako věda o vědomí, respektive o subjektivní zkušenosti	18
1.3 Psychologie jako věda o chování	20
1.4 Psychologie jako věda o psychických strukturách	22
1.5 Psychologie jako věda o prožívání a chování	23
1.6 Významné směry v současné psychologii	24
1.6.1 Psychoanalýza – hlubinná psychologie	24
1.6.2 Humanistická psychologie	27
1.6.3 Transpersonální psychologie	29
1.7 Systém psychologických věd	29
2. KAPITOLA: METODY PSYCHOLOGIE	35
2.1 Metody v psychologii	36
2.1.1 Experiment	37
2.1.2 Pozorování	37
2.1.3 Anamnéza	39
2.1.4 Rozbor výsledků činnosti zkoumané osoby	40
2.1.5 Rozhovor	41
2.1.6 Metody testové a dotazníky	42
2.2 Psychologické metody a jejich použití v podnikové praxi	46
3. KAPITOLA: OSOBNOST	52
3.1 Vývoj a utváření osobnosti	54
3.2 Vývoj vědomí já a ega	57
3.3 Struktura osobnosti	60
3.3.1 Schopnosti	63
3.3.2 Inteligence a tvořivost	65
3.3.3 Rysy osobnosti	69
3.3.4 Temperament	70
3.3.5 Charakter	75

4. KAPITOLA: ČLOVĚK A SPOLEČNOST	81
4.1 Socializace	82
4.2 Sociální role	85
4.3 Malá skupina	86
4.4 Hromadné chování	90
5. KAPITOLA: SOCIÁLNÍ STYK	95
5.1 Sociální interakce	96
5.2 Sociální percepce	98
5.3 Sociální komunikace	100
5.3.1 Komunikační bariéry	102
5.3.2 Transakční analýza	103
5.3.3 Poruchy v komunikaci	107
5.3.4 Problémová komunikace	108
5.3.5 Komunikační dovednosti	109
6. KAPITOLA: PSYCHICKÁ REGULACE ČINNOSTI	117
6.1 Motivace	118
6.1.1 Zdroje motivace	121
6.1.2 Modely motivace	121
6.1.3 Motivační teorie	122
6.2 Frustrace	123
6.3 Stres	126
6.3.1 Workoholismus	129
6.3.2 Syndrom vyhoření	130
LITERATURA	135
GLOSÁŘ	142
VZOROVÝ ZKOUŠKOVÝ TEST	149
ŘEŠENÍ ZKOUŠKOVÉHO TESTU	151

Seznam obrázků

Obrázek 1 Freudův model lidské psychiky	25
Obrázek 2 Maslowova hierarchie potřeb	28
Obrázek 3 Souhra činitelů utváření osobnosti	56
Obrázek 4 Model determinace lidské psychiky – reciproční determinismus	56
Obrázek 5 Činitele formování ideálního já	59
Obrázek 6 Rozvoj schopností	64
Obrázek 7 Standardní podoba Turingova testu	67
Obrázek 8 Eysenck – základní dimenze osobnosti	72
Obrázek 9 Transakční model temperamentu	74
Obrázek 10 Základní činitele ovlivňující sociální percepci	99
Obrázek 11 Diagram vztahů	104
Obrázek 12 Příklady doplňkové (paralelní) transakce	105
Obrázek 13 Příklad křížové transakce	106
Obrázek 14 Křivka konfliktu	113

Seznam tabulek

Tabulka 1 Typy Assessment Centre	48
Tabulka 2 Pět základních dimenzí osobnosti	62
Tabulka 3 Charakteristika temperamentových typů	71
Tabulka 4 Kohlbergovo pojetí stupňů morálky s příklady	76
Tabulka 5 Výchovné styly	84
Tabulka 6 Základní obraz skupinové dynamiky	87
Tabulka 7 Rozdíly mezi autokratickým a demokratickým stylem vedení skupin	89
Tabulka 8 Míra využívání součástí komunikace	101
Tabulka 9 Srovnání postojů v komunikaci	110
Tabulka 10 Struktura motivace	119
Tabulka 11 Výběr z Inventáře životních událostí	127
Tabulka 12 Copingové strategie – Tobinův inventář	128

Seznam schémat

Schéma 1 Vztah obecné psychologie k ostatním oborům základních psychologických věd	30
Schéma 2 Anamnéza pro klinické účely	40
Schéma 3 Faktory ovlivňující chování a výkon skupiny	87
Schéma 4 Model sociální interakce	96
Schéma 5 Schéma komunikačního procesu	100
Schéma 6 Proces motivace	120

Seznam příkladů

Příklad 5.1 Doplnková (paralelní) komunikace	115
Příklad 5.2 Křížová transakce	115
Příklad 5.3 Druhotně trojúhelníková transakce	116
Příklad 5.4 Ukázka her	117
Příklad 5.5 Ukázka možných postojů v komunikaci	120
Příklad 6.6 Ukázka relaxační metody – nácvik zpomaleného dýchání	141

Značky a symboly v učebním textu

Struktura distančních učebních textů je rozdílná již na první pohled, a to např. v zařazování grafických symbolů – značek.

Specifické grafické značky umístěné na okraji stránky upozorňují na definice, cvičení, příklady s postupem řešení, klíčová slova a shrnutí kapitol. Značky by měly studenta intuitivně vést tak, aby se již po krátkém seznámení s distanční učebnicí dokázal v textu rychle a snadno orientovat.

Definice

Upozorňuje na definici nebo poučku pro dané téma.

Příklad

Označuje příklad praktické aplikace učiva včetně řešení.

Otázky k procvičení a úkoly

Označuje otázky a úkoly s postupem řešení na konci kapitoly.

Klíčová slova

Upozorňuje na důležité výrazy či odborné termíny nezbytné pro orientaci v daném tématu.

Shrnutí kapitoly

Shrnutí kapitoly se zařazuje na konec dané kapitoly. Přehledně, ve strukturovaných bodech shrnuje to nejpodstatnější z předchozího textu.

ÚVOD

Smyslem tohoto studijního textu s názvem Psychologie je seznámit čtenáře se základní teorií a praxí psychologie. Publikace by měla primárně sloužit k výuce předmětu Základy psychologie na Vysoké škole ekonomie a managementu v Praze. Mimo to však může oslovit i další studenty či odbornou veřejnost zajímající se o tuto oblast.

Všechny kapitoly mají jednotnou strukturu. Začínají obecným krátkým úvodem do zkoumané problematiky, za nímž následují základní cíle daného oddílu. Další částí je samotný výklad studované látky s definicemi, vysvětlením základních pojmů, procesů a návazností. Vše je doprovázeno názornými schématy, grafy a tabulkami, příklady z praxe a cvičeními. V závěru kapitol je poté uvedeno shrnutí nejpodstatnějších informací, řešení k případným cvičením a několik testových otázek s možností více správných odpovědí pro ověření zvládnutí předkládané problematiky.

V závěru je uveden seznam použité literatury, kde si studenti mohou vyhledat příslušnou odkazovanou literaturu.

Přeji vám, aby vám tento studijní text přinesl nové, využitelné poznatky a aby vás zároveň zaujal a bavil. Věřím, že předkládané informace napomohou k vašemu osobnímu rozvoji v celé řadě oblastí.

Autorka

Vývoj psychologického myšlení

1. kapitola

Vývoj psychologického myšlení

Úvod

Psychologie má minulost sice velmi dlouhou, avšak jako věda je poměrně mladá. Jako vědní disciplína se konstituovala teprve až v polovině 19. století, kdy se vlivem rozvoje přírodních věd oddělila od filozofie, v jejímž rámci se téměř po dva tisíce let vyvíjela.

Název psychologie vznikl složením dvou řeckých slov - „psyché“ (duše) a „logos“ (slovo, v přeneseném významu se tím rozumí nauka či věda). Pojem psychologie tedy znamená vědu o duši. Sám název psychologie byl poprvé použit **Melanchtonem** v 16. století, kdy jím nazýval svoje filozoficko-psychologické přednášky podle Aristotelova spisu „O duši“. Tento pojem přebírají ve stejné době, tedy rovněž v 16. století, pro názvy svých děl **Godlenius** a jeho žák **Casmann**. K zavedení pojmu psychologie však dochází až koncem 18. století zejména pod vlivem Imanuela Kanta a Charlese Wolfa (Šnýdrová, 2009).

Dějiny psychologie jsou speciálním odvětvím tohoto oboru. Zařazujeme je do skupiny disciplín teoretické psychologie. Studují a líčí vznik, rozvoj a proměny poznávání psychiky a psychologických idejí v průběhu historie. Psychologické poznání je závislé na historických skutečnostech, respektive na historických podmínkách a na úrovni vědeckého poznání. Psychologické poznatky a otázky v minulosti i dnes se rodí v nejrozmanitějších situacích, z rozmanitých pramenů zkušenosti člověka – ve styku s přírodou, pozorováním sebe, ostatních lidí, zvířat, všímání si jevů života a smrti, výchovy, vedení lidí a řízení společnosti apod.

Některé otázky či problémy psychologie se řeší i ve spolupráci s jinými vědními disciplínami (biologie, neurobiologie, fyziologie, filozofie, matematika, kybernetika, sociologie, kulturní antropologie). Určit však místo psychologie v systému věd je velmi problematické, neboť existují různé pokusy o systemizaci věd, které se liší hledisky, z nichž vycházejí, a následně pak dospívají k různým systémům. Podle švýcarského psychologa Piageta (1966) je psychologie interdisciplinární vědou, která tvoří spojnici mezi přírodními a společenskými vědami a mezi filozofií.

Psychologii jako vědu velmi dobře charakterizoval již zmíněný **J. Piaget** (1977) v následujících tezích:

1. Předmětem psychologie není zkoumání jednotlivce, ale člověka obecně – psychologie je věda o lidském subjektu;
2. psychologie musí uznávat princip „vše je možné“ – má empirické základy, ale obsahuje i transcendentální aspekty;
3. psychologie má klíčové postavení mezi vědami, vysvětluje jejich pojmy a operace;
4. mezi psychologii a filozofií nejsou ostré hranice;
5. psychologie může prospívat pouze v interdisciplinární spolupráci.

Psychologie se jako samostatný vědní obor vydělila z filozofického rámce v druhé polovině 19. století. V souvislosti s tím vyvstala otázka předmětu psychologie a její metodologie. V průběhu téměř dvou-tisícileté historie se vyvinula různá pojetí předmětu tohoto oboru. Není proto v možnostech tohoto učebního textu uvést všechny názory jednotlivých filozofů, ani nejrůznějších směrů. Pro představu složitosti této problematiky a pro studijní účely byl vytvořen stručný nástin vývoje předmětu psychologie, respektive psychologického myšlení, který má přesah do dnešních dnů.

1. Psychologie jako věda o duši.
2. Psychologie jako věda o subjektivní zkušenosti, respektive vědomí.
3. Psychologie jako věda o chování.
4. Psychologie jako věda o psychických strukturách.
5. Psychologie jako věda o prožívání a chování.

Cíle kapitoly

- Vysvětlit složitou problematiku předmětu psychologie.
- Přiblížit vývoj předmětu psychologie.
- Uvést pohledy antických filozofů (psychologů) na předmět psychologie.
- Objasnit vznik psychologie jako samostatného vědního oboru.
- Vysvětlit názory behavioristů na situační projevy.
- Osvětlit rozdílné přístupy tvarových psychologů (gestaltistů) a behavioristů ke studiu chování.
- Představit významné směry současné psychologie.
- Nastínit systém psychologických věd.

1.1

Psychologie jako věda o duši

DEFINICE

Duše

Duše byla chápána jako nesmrtelná, nehmotná substance, která má vitální funkci (oživuje tělo).

Představy o duši jako o zvláštní oživující síle organismů lidských i zvířecích se objevují v mnoha názorech jednotlivých filozofů i celých filozofických systémů od nepaměti. Duše byla chápána jako nesmrtelná, nehmotná substance, která má vitální funkci (oživuje tělo). Tuto představu oživujícího činitele nacházíme již u Homéra v 8.-9. století př.n.l., avšak teprve ve 4. století př.n.l. napsal Aristoteles významný spis „O duši“, který se stal historickým východiskem psychologie.

Koncepce duše jako zvláštní substance, která je nositelkou života, přetrvávala až do poloviny 19. století, tedy do doby, kdy se psychologie vlivem rozvoje přírodních věd oddělila od filozofie a pojem duše byl jako nevědecký opuštěn. 19. století pak bylo označováno jako století bez duše (Nakonečný, 2011). Později byl pojem duše v jistém slova smyslu nahrazen pojmem osobnosti ve snaze vysvětlit fakt, že duševní život tvoří jednotu a funguje jako individuální celek. Nemožnost vysvětlit psychické děje nervovými mechanismy vedla ve 20. století ke snaze zavést znovu pojem duše tak, jak ji chápal Aristoteles, tedy v těle působící účelnou sílu. Současně však existují výhrady vůči znovuzavádění pojmu duše do psychologie, které je pokládáno za nevědecké.

Psychologické představy ve starověkém Egyptě

Starí Egypťané chápali činnost těla a jeho částí v podstatě animisticky, neboť je považovali za sídlo božských sil duší. Hlavní životní síla je ukryta v srdci (Atkinson, 2003) a pokud by se někomu podařilo magicky oddělit tuto sílu od těla a někde ji ukrýt, ochrání svůj život a stane se nezníitelným. U starých Egypťanů zaujímá tedy srdce významné postavení, je centrem duševního života. Po smrti člověka je srdce váženo božským soudcem a posuzují se dobré a zlé skutky, které se do srdce vepsaly během života zemřelého.

Podle Egypťanů je člověk složen z těla, z mnoha duší (každý orgán má svou duši) a ducha. Starí Egypťané věřili v existenci mnoha duší, duší různých stupňů, které vyjadřovaly životní sílu různých částí těla. Kromě tělových duší vystupují do popředí i duše jiné (Ka, Ba, duch Ach).

Pravděpodobně pod vlivem Herodota se ve filozofii ujal názor, že Egypťané byli první, kdo vyslovil a formuloval učení o nesmrtelnosti duše a jejím putováním po smrti organismu z jednoho živočicha do druhého (Nakonečný, 2019). Herodotos však mylně ztotožnil egyptské představy s představami Indů o přechodu individua z jedné existence do existence druhé.

Po smrti organismu se duše Ka odpoutává od těla a snaží se dostat na nebesa, kde se má spojit s duchem Ach a vytvořit tak zářícího ducha. Kniha mrtvých je vlastně jakýmsi návodem, jak duši správnou cestou vést tak, aby se dostala k vytouženému cíli. Duše Ba je duše stínová, která doprovází člověka na jeho životní pouti a po jeho smrti hlídá jeho hrob, respektive dohlíží na dematerializaci těla.

Psychologické myšlení ve starověké Indii

Psychologické představy starověkých indických myslitelů jsou zakotveny ve Védách, nejstarší indické literatuře (Lorencová, Rohlíková, 2009). Zdůrazňuje se zde sepětí těla a duše. Po smrti člověka se jeho organismus rozpadne na jednotlivé části, které se rozptýlí. Spalováním mrtvol a vhozením kostí do vody chtěli urychlit oddělení těla a duše a zajistit jí pokoj. Tím jí znemožnili další tělesnou existenci, duše se však stěhuje do nového organismu.